

Posudek disertační práce Mgr. Hany Menclové

napsané na téma

Diminutiva im Deutschen und Tschechischen – eine Studie am Beispiel von Märchen des 19. Jahrhunderts und der Gegenwart.

Předkládaná práce svojí náplní spadá spíš mezi práce kontrastivní (nikoliv komparatistické, jak se dočítáme v úvodu na str. 10) – autorka si zvolila téma lingvistické, a to zkoumání diminutiv v česko-německém srovnání. Nutno předeslat, že srovnání nemělo být přímé, na rovině parolové, nýbrž nepřímé, v rovině strukturní, langové. K tomu použila i obě osy časové: synchronní a diachronní. Považuji to za skvělý nápad, protože kontrastivních prací o diminutivech je mnoho, neznám však žádnou, která by srovnávala češtinu a němčinu také diachronně. Výsledky práce jsou v tomto ohledu vpravdě pionýrské a zasluhují vyzdvihnout. I další cíle (uvedené v disertaci na str. 10) byly plně dosaženy a mohly by posloužit dalšímu výzkumu, především ke srovnání s obecnou mluvou obou jazyků, případně by se ve zde specifikovaném výzkumu mohlo pokračovat zapojením dalších jazyků.

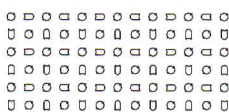
Metodou zpracování se jedná o práci tradiční. Autorka si sestavila srovnávací korpus z pohádek starších německých, novějších německých a starších českých a novějších českých, tyto potom (předpokládám, že ručně) excerpovala. V současné době je manuální procházení obrovského množství primární literatury počin nebývalý, možná až zbytečný, když existují:

- a) paralelní korpusy (největší InterCorp, dále Parasol, DeuCze atd.);
- b) elektronické nástroje, které vyhledávání usnadňují (MonoConc, ParaConc, popř. TextStat nebo KWords).

Je to však postup legitimní. Výsledek jednotně provedené kvantitativní a kvalitativní analýzy je pro dané typy textů validní i touto cestou.

Tradiční metoda excerptace jakoby se částečně odrážela i ve struktuře a formě práce: teoretická část, tedy kapitoly 2. - 5. vyčerpávajícím způsobem popisují jednak systém diminutiv v češtině i němčině, dále pohádky jako literární žánr. Na ně navazuje část praktická. Tato přílišná strukturovanost vede k slabšímu propojení obou polovin díla. Diskrepanci mezi teoretickou a praktickou částí vidím v následujícím: 1) diminutiva jsou popsána u všech slovních druhů, avšak analýza se (bez explicitního vysvětlení) týkala jen substantiv; 2) pohádky jsou popsány z pohledu kulturního, literárně-vědného, jejich struktury textové a stylistické, tedy popis pohádky jako druhu textu („Textsorte“), jsou upozaděny, i když právě tento aspekt je pro srovnávací práci lingvistickou stěžejní.

Praktická část je uspořádána logicky, analýza textů pohádek je provedena jednotně a systematicky, syntéza výsledků (kap. 11) přináší jednoznačné a hodnotné výsledky. Analytická část byla provedena vcelku svědomitě. Některá uvedená diminutiva však nesplňují jednu z podmínek jejich zařazení mezi skutečná diminutiva: nejsou modifikacemi základového slova. Nevím, k jakému základu vztáhnout např. *důlek* (str. 135) nebo *diblík* (str. 137). Diachronně lze samozřejmě vztáhnout *důlek* k *důl* a *diblík* snad k *dábel* (srov. Rejzek 132), synchronně ovšem nikoliv. Rozlišení pravých a idiomatizovaných resp. starých diminutiv není důsledné.

Podobné drobné nedostatky jsou i v lišení funkcí sufixů: *pivoňka* není deminutivum, protože neexistuje základ *pivoně/pivoňa* (takto „desufigovaný“ tvar může však fungovat jako augmentativum) a *-ka* je spíš sufix integrační (snad z fr. *pivonie* - srov. Rejzek 2001:469). Tyto drobnosti jsou však v kvantu dat přehlednutelné a lze o nich také diskutovat.

Formální úprava práce je příkladná. Tabulky a grafy jsou jasné, názorné, text vhodně doplňuje a zprůhledňuje. Po stránce jazykové snad jen tyto drobnosti vybočují ze současného úzu: 1) termín „Nationale Wiedergeburt“ (str. 16, 82, 83 a jinde) je poněkud „zatížený“ neobjektivní rétorikou bývalé NDR (v tomto kontextu je dnes běžnější „(nationales) Erwachen“); 2) autorská „skromnost“, v níž se autorka schová za neosobní „man“ (např. str. 12) působí poněkud krkolomně; a konečně 3) spojení „lexikaisierte Diminutiva / lexikalizovaná deminutiva“ jsou přesněji „ustálená“ nebo „idiomatizovaná / idiomatisierte Diminutive“ (viz také dál).

Jinak je práce napsaná skvělou a čtivou němčinou odpovídající svému textovému druhu. Pouze na str. 56 a 57 není zjevné, co je citát nebo parafráze. Jinak jsou odkazy zřejmé, citační aparát je jednotný.

Přístup k matérii, tedy pojetí deminutiv, od něhož se odvíjí výzkum, považuji za diskutabilní v těchto bodech:

1) rozlišování analytických a syntetických deminutiv

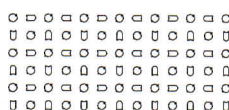
Je pravda, že termíny „analytické“ a „syntetické“, dokonce i „inherentní deminutivum“ se v odborné literatuře užívají (poprvé snad Zandvoort (1966) pro angličtinu, dále Klimaszweska (1983) pro němčinu, nikoliv však polštinu nebo nizozemštinu, v tomto duchu i Nekula (2003 a jeho další publikace k tématu)).

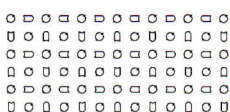
Analytická deminutiva však v práci nejsou nikde přesně definovaná. Implicitně je zjevné, že jimi autorka myslí (spíš neustálené) pojmenování (v Čermákově (1997:239) smyslu), tedy slova nebo sousloví označující (většinou) nějakou malou entitu a (většinou) nevyjadřující evaluativní postoj. Domnívám se však, že např. *Fliegengewicht*, *kleine Schwester*, *winzige Nase* (vše str. 47) nebo *geringe Kunst* (str. 130) určitě nelze považovat za deminutiva: chybí jim právě pragmatický aspekt pro deminutiva typický (viz Bauer (1997)).

Podle definice na str. 19 by musela být také zohledněna všechna pojmenování v korpusu textů, která označují něco malého – tedy i ona „inherentní deminutiva“ typu *potok* jako deminutivum od *řeka* (srov. Štícha (1978)) nebo *cottage* jako deminutivum od *house* (Zandvoort (1966)). Tím se hranice deminutiv rozbírají do nepřehledna. Jsem toho názoru, že protějšky dokonce i v paralelních textech (nutno znovu zdůraznit, že korpus pro účel disertace byl sestaven ze srovnatelných, nikoliv paralelních textů) mohou být funkční: např. německé *kleiner Dienst* (str. 133) bych nepovažoval za deminutivum, nýbrž za metaforické spojení („služba“ nemůže být v prvoplánovém významu „malá“ nebo „velká“). Emotivní charakter je zde obsažen v obraznosti. Funkčně mu v češtině odpovídá deminutivum *službička*, nikoliv *malá služba* – to je ostatně (podle korpusových dokladů syn 2015) zcela netypické spojení. V angličtině jako protějšek najdeme většinou expresivnější simplex *favor*, v maďarštině expresivnější derivát od *szív* (*srdce*): *szíveség* atd. (Ekvivalenty jsou na základě dat korpusu InterCorp verze 8.) Ona evaluace se tedy podle mě řeší v každém jazyce jinými prostředky, a nemusejí to nutně být deminutiva.

2) deminutivum jako univerzále

Pragmatické jevy hodnocení lze vyjádřit snad v každém jazyce. Otázka však je, jestli to jde také v každém jazyce morfologicky. Pokud by se deminutivum vrátilo do „původních hranic“ slova, je pravděpodobné, že by v některých izolačních jazycích (podle prof. Čermáka v osobním kontaktu) snad ani deminutiva existovat nemusela. Jejich univerzálnost (uvedená např. na str. 220) je tedy sporná. A pokud by byla deminutiva jazykové univerzále, pak by se

jimi musela stát i augmentativa. V těch intencích se o augmentativech dle mého vědění neuvažuje.

3) rakouské a švýcarské sufixy

Jsem přesvědčen o tom, že „rakouské“ a „švýcarské“ (typicky) deminutivní sufixy, tedy *-erl* a *-li* patří k sufixům standardním, neboť se hojně vyskytují v tamní němčině, která je považována za spisovnou (srov. Amon 1995) a je i kodifikována např. formou slovníku *Österreichisches Wörterbuch*. Suffixy nesou hodnotící (deminutivní) konotaci, mohou ale fungovat i jako sufixy mutační (např. rakouské *Pickerl*), specifikační (švýcarské *Pflümli*) nebo jiné. Podobně tomu je u některých sufixů českých (např. *-ík* ve funkci integrujícího sufixu: *bulík*, *cvalík*, výš uvedený příklad s *pivoňkou* atd.)

Těmito poznámkami se výsledky práce nijak nesnižují. Autorka se rozhodla pro vlastní definici a postup a obojí dodržela. Z textu je zjevné, že kandidátka je schopná samostatné práce s odborným textem, dovede aplikovat teorii v praxi a prokázala při zpracování vytrvalost, důslednost a píli. Výše uvedené body je nutné brát jako impulzy k zamyšlení nad postupem další práce v této široké oblasti (o potenciálu viz výš). Předložená práce Mrg. Hany Menclové splňuje všechny obsahové i formální náležitosti disertační práce, přináší nové poznatky o posunu užívání deminutiv v pohádkách český a německých, proto ji vřele doporučuji k obhajobě a prosím při rozpravě k vyjádření k výše uvedeným bodům.

Literatura:

Ammon, Ulrich (1995): *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten*. Berlin: Walter de Gruyter.

Bauer, Laurie (1997): Evaluative Morphology. Search of Universals. In: *Studies in Language*, 21, č. 3. Amsterdam: Benjamins. S. 533-575.

Čermák, František (1997): *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace.

Klimaszewska, Zofia (1983): *Diminutive und augmentative Ausdrucksmöglichkeiten des Niederländischen, Deutschen und Polnischen: eine konfrontative Darstellung*. Wrocław et al.: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akad. Nauk.

Nekula, Marek (2003): System und Funktionen der Diminutive. Kontrastiver Vergleich des Deutschen und Tschechischen. In: Steffen Höhne et al. (ed.). *Brücken*. Folge 11. (Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei). Weimar et al.: DAAD. S. 145-188.

Rejzek, Jiří (2001): *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda.

Štícha, František (1978): Substantiva deminutivní formy s lexikalizovaným významem. In: *Naše řeč*, ročník 61 (1978), číslo 3, s. 113-127.

Zandvoort, Reinhard Willem (1966): *A handbook of English Grammar* (4th ed.). London: Longmans.

V Brně dne 16. dubna 2016

Mgr. Tomáš Káňa, PhD.

oponent

